

Vallentunaboken.

Liber ecclesiae Vallentunensis. Utgiven av Toni Schmid. Stockholm 1945. Wahlström & Widstrand (i distr.). Pris 40:— kr.

Annus incarnationis Domini MCXCVIII. Anteckningen återfinnes i Vallentunabokens påsktabell (fol. 31 verso). Den torde beteckna just det år då denna del av boken skrevs. Påsktabellen tillhör kalendariet i ett Vallentuna kyrka i Uppland fordom tillhörigt missale, av vilket numera tyvärr blott obetydliga fragment återstå. Ett 750 år gammalt kalendarium och missale. Egentligen borde detta icke vara så enastående. Varje kyrka hade ju då sitt missale. Det torde betyda att i Sverige vid den tiden existerade åtminstone ett tusental missalen. Av all denna härlighet finnes nu endast fragment bevarade. Det vittnar om hur grundligt tiden i förbund med det reformatoriska nitet lyckats i sitt förstörelsearbete.

Vallentunaboken består i sitt nuvarande skick av ett 30-tal blad. De åtta sista äro fragment av kyrkans gamla missale. De tidigare bladen utgöras av tillfälligt sammanförda handlingar från äldre och nyare tid: förteckningar över kyrkans gods, dombrev, ett testamente, ett par avlatsbrev, det äldsta från 1461, m. m. Det första bladet är av ett särskilt intresse. Dess mycket svårt skadade rectosida innehåller en samling för växelläsning avsedda böner (s. k. preces). Versosidan som icke är lika illa åtgången, återger stycken av Olovsmässan, enligt utgivarinnan skrivna på 1200-talet och sålunda något yngre än de andra missalefragmenten. Dessa senare, skrivna på pergament omkr. 1198, börja på fol. 24 r. med ett brottstycke ur evangeliet på 1 sönd. i advent och visar att ärkestiftet då, liksom vår kyrka än i dag, i motsats till Rom hade intåget i Jerusalem (Matt. 21). Därefter följer 2. söndagen i advent samt onsdagen, fredagen och lördagen i adventskvatembern. I den senare avbrytes fragmentet. Lördagen är emellertid ofullständig även på ett annat sätt. Mellan fol. 26 och fol. 27 är nämligen en lucka om 1 blad. Med fol. 28 följer ett fragment av mässans kanon fr. o. m. bönen *Orate pro me fratres* (de första orden på sidan utgöras väl av slutet av bönen *Veni sanctificator*) t. o. m. *Accipite et bibite ex hoc omnes* ur verba institutionis.

De återstående bladen omfatta månaderna mars—december av kalendariet jämte den förut omtalade påsktabellen. Det sista bladet (fol. 32) innehåller större delen av prästens *preparatio ad*

missam med bl. a. böner vid påklädandet av de olika liturgiska plaggen.

Sådant missalefragmentet nu föreligger är det ingen tvekan om att dess intressantaste del utgöres av kalendariebladen. Det är också dessa som väl hittills nästan uteslutande uppmärksammats av forskningen. Kalendariet har tidigare utgivits av Janse (*Kalendarium Vallentunense*, Stockholm 1907). Natanael Beckman företog med anledning av denna upplaga en undersökning av påsktabellen, varigenom han anser sig ha bevisat att kalendariet verkligen måste ha blivit skrivet just 1198 (*Kyrkohistorisk Årsskrift* 1912). Lindhagen ägnade en studie åt »Vallentuna-kalendariets helgonlängd» (i *Nord. Tidskr. för Bok- och Biblioteksväsen* 1922). Att ingå på de många frågor som denna namnlängd väcker (tillkommen i de lyckliga dagarna, innan Kungl. Vetenskapsakademien fått uteslutande privilegium på almanackans tryckning och kalendern nedsjunkit att bliva en ordning för svenska folkets namnsdagskalas) förbjuder givetvis utrymmet.

De egentliga missalefragmenten äro av alltför obetydlig omfattning för att vara till större tjänst ur liturghistorisk synpunkt. Dock torde kanonfragmentet för en kommande utforskare av mässkanons historia i Sverige icke komma att sakna intresse. Men den dagen är nog avlägsen. Även bönerna vid mässkrudens påtagande torde vara värda en närmare undersökning.

Utgivandet är mönstergillt. Hela handskriften är återgiven dels i facsimile, dels i modern translitterering. Det förtjänar kanske att påpekas att här föreligger en ypperlig skola för självstudier i paleografi. Boken inledes med en utförlig historisk och beskrivande orientering. Den lycklige ägaren av detta förnämliga verk kan icke vara doktor Schmid nog tacksam.

Knut Peters.